

Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera u Osijeku
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Marija Orešković

JEDNORODITELJSKE OBITELJI

ZAVRŠNI RAD

Osijek, 2017.

Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera u Osijeku

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Preddiplomski studij ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

JEDNORODITELJSKE OBITELJI

ZAVRŠNI RAD

Predmet: razvojna psihologija

Mentor: doc. dr.sc. Lara Cakić

Student: Marija Orešković

Matični broj: 2707

Osijek

Rujan, 2017.

Sažetak

Jednoroditeljske obitelji su obitelji gdje je samo jedan roditelj hranitelj obitelji. Postoje različiti uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji. Nastale su najčešće zbog rastave braka, smrti jednog od bračnih partnera i rađanjem djece izvan braka. Ovisno o uzroku nastanka jednoroditeljske obitelji, javljaju se različiti izazovi kako za roditelje, tako i za djecu. Ekonomska moć i roditeljski stil ističu se kao dva najvažnija čimbenika koji mogu utjecati na razvoj djeteta u jednoroditeljskim obiteljima. Samohrani roditelji, suočeni s životnim problemima, mogu postati emocionalno nedostupni, što rezultira slabijom kontrolom djeteta, a zadovoljstvo roditelja je veće što je podrška okoline veća. Prema uzroku nastanka najčešće su podijeljeni stavovi okoline prema jednoroditeljskim obiteljima. Okolina je najviše naklonjena udovicama i udovcima, zatim rastavljenim roditeljima, a najmanje je naklonjena roditeljima djece rođene izvan braka (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009). Obiteljski procesi važan su čimbenik djetetova razvoja. Uz razvod braka vežu se posljedice koje pogađaju kako roditelje, tako i djecu. Nepovoljni razvojni ishodi djece uglavnom su posljedica sukoba prije samog razvoda roditelja, a ne posljedica života u jednoroditeljskim obiteljima (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009). Tvrdnja da jednoroditeljske obitelji nepovoljno djeluju na razvoj djece znači stigmatizaciju takvih obitelji.

Ključne riječi: jednoroditeljska obitelj, majka, otac, samohrani roditelj, dijete.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Jednoroditeljske obitelji prema uzroku nastanka	2
2.1. Jednoroditeljske obitelji nastale zbog smrti roditelja	2
2.2. Jednoroditeljske obitelji nastale zbog rođenja djeteta izvan braka	2
2.3. Jednoroditeljske obitelji nastale zbog rastave	3
2.3.1. Opća dobrobit djece	4
3. Roditeljsko ponašanje u obiteljima samohranih majki	6
3.1. Obiteljska klima u obiteljima samohranih majki	7
4. Prilagodba samohranog roditelja	8
4.1. Prilagodba majki	8
4.2. Prilagodba očeva	9
5. Prilagodba djece	10
6. Pružanje podrške jednoroditeljskim obiteljima	13
7. Stavovi prema jednoroditeljskim obiteljima	15
8. Zaključak	16
9. Literatura	17

1. UVOD

Samohrani roditelji su roditelji koji samostalno, bez drugog roditelja brinu za dijete (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 6). Obitelji gdje je jedan roditelj hranitelj obitelji nazivamo jednoroditeljske obitelji. Sinonimi koji se još koriste za roditelja u jednoroditeljskoj obitelji su: samohrani roditelj, roditelj samac, jedan roditelj, roditelj bez bračnog partnera, roditelj koji živi sam, itd. (Grozđanić, 2000).

Općenito, suvremene strukture obitelji u velikoj se mjeri razlikuju od tradicionalnog shvaćanja obiteljskog sustava. Kod današnjeg shvaćanja “normalne” obitelji i optimalnih obiteljskih odnosa treba uzeti u obzir promjene koje se događaju u obitelji u odnosu na promjene u svijetu, društvu i sustavu vrijednosti (Brajša-Žganec, Hanzec, 2015). Prema Grozđanić (2000) jednoroditeljske obitelji javljaju se kao alternativa nuklearnim obiteljima koje su još uvijek dominantan oblik obitelji.

Porast broja jednoroditeljskih obitelji izrazita je promjena u strukturi obitelji, tipična za mnoge razvijene zemlje. Promjene u strukturi obitelji vidljive su i u Hrvatskoj. Prema podacima popisa stanovništva 2001. godine, u ukupnom broju hrvatskih obitelji, tip obitelji koji prevladava je nukleusna obitelj koju čini bračni par s djecom (58%), slijedi obitelj koju čini bračni par bez djece (27%), a udio obitelji u kojima jedan roditelj živi s maloljetnom ili odraslom nevjenčanom djecom u ukupnom broju obitelji iznosi 15% (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 6, prema Državni zavod za statistiku, 2008). U jednoroditeljskim obiteljima u Hrvatskoj, 80% čine obitelji samohranih majki (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, prema Puljiz, 2002).

Prema Keresteš (2001), najčešći uzrok nastanka jednoroditeljskih obitelji je rastava braka, zatim smrt jednog od bračnih partnera te rađanje djece izvan braka. Ako gledamo na obitelj kao najznačajniji i najneposredniji okolinski sustav, struktura obitelji značajno utječe na čovjekov cjelokupni razvoj. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) postoje dva čimbenika o kojima ovisi hoće li život u jednoroditeljskim obiteljima nepovoljno djelovati na razvoj djeteta: ekonomska moć obitelji i roditeljski stil. Ekonomska moć obitelji djeluje na emocionalno funkcioniranje skrbnika i kvalitetu obiteljskih odnosa, što umanjuje ili isključuje djetetovo problematično ponašanje (Čudina-Obradović, Obradović, 2006: 218). Općenito, na obitelj se gleda kao na sustav, pri čemu se funkcionalnost obitelji temelji na interakcijama među članovima, pa tako i na roditeljskom stilu na relaciji roditelj-dijete.

2. JEDNORODITELJSKE OBITELJI PREMA UZROKU NASTANKA

Jednoroditeljske obitelji mogu biti takve od samog početka njihovog nastanka ili mogu nastati kao posljedica rastave braka ili smrti roditelja. U slijedećem poglavlju opisana su tri najzastupljenija oblika jednoroditeljskih obitelji.

2.1. Jednoroditeljske obitelji nastale zbog smrti roditelja

Smrt roditelja predstavlja tabu temu te ju u životnom ciklusu smatramo najstresnijom situacijom u životu obitelji. Autorica Grozdanić (2000) navodi kako je tugovanje prirodan proces koji slijedi nakon smrti člana obitelji, različit za pojedinca i obitelj te sa sobom nosi fizičke, psihološke i socijalne posljedice. Obitelji često imaju dodatne teškoće u prilagodbi na gubitak zbog prisustva drugih stresora te je mnogo faktora o kojima ovisi osjetljivost obitelji. Ukoliko je bolest, odnosno smrt člana obitelji istovremena s važnim događajima iz neke od faza obiteljskog životnog ciklusa (npr. rođenje djeteta, proces postizanja neovisnosti adolescenta, proces prepoznavanja i izražavanja emocija kod mlađe djece i sl.), to pred obitelj postavlja nekompatibilne i teško ostvarive zadatke (Grozdanić, 2000). Nakon smrti supružnika odgovornost samohranog roditelja se udvostručuje te se on može osjećati nesprenim za preuzimanje zadataka. Prema Grozdanić (2000), smrt roditelja je nenadoknadiv gubitak i ima najveće potencijalne psihološke posljedice, a reakcije djece na smrt roditelja nastaju uglavnom pod utjecajem dobi, spola, emocionalnog i kognitivnog razvoja, odgovora preživjelog roditelja i adekvatne brige.

2.2. Jednoroditeljske obitelji nastale zbog rođena djeteta izvan braka

Prema autorima Čudina-Obradović i Obradović (2006), jedan od novih svjetskih trendova u strukturi obitelji jest povećanje broja obitelji gdje su djeca rođena izvan braka. Takva obitelj najčešće nastaje zbog nenamjernog roditeljstva ili su dobrovoljne jednoroditeljske obitelji (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Dobrovoljne jednoroditeljske obitelji poznate su u literaturi pod nazivom solo-majke, samostalno majčinstvo ili usamljeno majčinstvo (Čudina-Obradović, Obradović, 2006: 219). U današnje vrijeme, primjećuje se da mnogo žena odlučuje

osnovati obitelj bez bračnog partera, dok se u prijašnjim vremenima uz neudane majke redovito vezalo niže obrazovanje, siromaštvo, neželjena trudnoća i mlada, adolescentska dob, itd. (Miljević-Ričički, Pavin Ivanec, 2008). Kod oblika jednoroditeljske obitelji gdje je dijete rođeno izvan braka postavlja se pitanje koliko su takvi oblici obitelji povoljni za dobrobit djeteta i napredak roditelja. Većinom su to žene zrelije dobi (starije od 30 godina) te osim dobro pripremljenog roditeljstva, one svojem djetetu nastoje osigurati stalan kontakt s muškim članom obitelji: bratom, stricem, itd. (Čudina-Obradović, Obradović, 2006)

Postavlja se pitanje zašto se žena odlučuje na samostalno majčinstvo. U većini društava tradicionalne vrijednosti su vezane za djecu, što znači da su djeca poželjan i vrijedan cilj, a imati djecu je društvena norma za odrasle pojedince (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, 201). U istraživanju koje je provedeno u Hrvatskoj, više od 70% građana „smatra kako su djeca potrebna za ostvarenje smisla njihovog života“, podjednako muškarci i žene (Čudina-Obradović, Obradović, 2006: 201, prema: Aračić, Nikodem, 2000). To osobito vrijedi za žene, koje imaju evolucijski razvijene predispozicije za pružanjem zaštite, brige i njege. Prema Čudina-Obradović i Obradović, (2006) žene se odlučuju na samostalno majčinstvo iz više razloga: nisu mogle vezu u kojoj je začeto dijete pretvoriti u brak, ne mogu ostvariti vezu i boje se kašnjenja „biološkog sata“, odbijaju ostale uloge koje im se nameću u životu, itd.

2.3. Jednoroditeljske obitelji nastale zbog razvoda braka

Općenito gledano, povećanje broja jednoroditeljskih obitelji može se povezati s povećanjem stope razvoda u mnogim zemljama. S povećanjem stope razvoda javlja se i povećana društvena zabrinutost te pitanja kako razvod braka utječe na djecu. Prema autorima Čudina-Obradović i Obradović (2006: 577) na djecu rastavljenih roditelja utječe odsutnost jednog od roditelja, ekonomske teškoće roditelja s kojim ostaju djeca (najčešće majke) i sukob među roditeljima prije i nakon razvoda.

Većina provedenih istraživanja polazi od pretpostavke o mogućim teškoćama u razvoju djece iz razvedenog braka. Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) prema autorima Amato i Keith (1991) tvrde kako je za normalan razvoj djeteta nužna cjelovita obitelj ili prisutnost i briga oba roditelja. Uz odsutnost roditelja vežu se problemi poput: smanjene roditeljske pozornosti, gubitak potpore te često nisu u doticaju s roditeljem s kojim ne žive (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode da se

financijska situacija samohranih majki ozbiljno narušava, a u nekim situacijama čak i za 50%, što je dodatan izvor stresora za majku.

Sukobi među roditeljima prije i nakon razvoda stvaraju vrlo stresne situacije za dijete, roditelji ne susprežu od sukobljavanja pred djetetom, a situacija se pogoršava kada roditelji u međusobne sukobe uvuku i dijete koje se mora odlučiti za jednog od roditelja (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, prema Johnson, Kline, Tschann, 1989). U takvim situacijama, autori smatraju da je bolje rješenje razvod i život u jednoroditeljskoj obitelji nego da su djeca izložena stalnim sukobima. Tek kada se smanje sukobi među roditeljima, mijenja se ponašanje djece, ona postaju zadovoljnija, tako da možemo reći da na dijete štetnije utječu roditeljski sukobi nego sam razvod roditelja (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, 578, prema Amato, Keith, 1991).

2.3.1. Opća dobrobit djece

U literaturi postoji nekoliko čimbenika koji utječu na to kako će dijete prihvatiti vijest o razvodu roditelja. To su, prema autorima Čudina-Obradović i Obradović (2006), rod djeteta, potpora koju dijete dobiva te rod i osobine skrbnika. U istraživanjima se pokazalo da razvod više pogađa dječake nego djevojčice, i to zato što najčešće ostaju živjeti s majkom pa zbog odsustva oca nemaju pravi model socijalizacije, a djevojčice ostaju na neki način zaštićene (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, prema Hetherington, 1988).

Općenito gledano, većina djece osjeća se bespomoćno u situaciji kada im se roditelji razvode, a okolina može imati utjecaja na to kako dijete prihvaća novonastalu situaciju. Dijete će se brže privići ako mu je pružena potpora od strane okoline (prijatelji, škola, itd.) (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Godinama traju rasprave o tome treba li dijete nakon razvoda braka živjeti s majkom ili ocem. Prije se smatralo da je bolje da dijete živi s majkom jer je s njom uspostavljena veza od ranog djetinjstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Novija stajališta su takva da je za dijete najbolje da roditelji dijele skrbništvo, da su dio vremena s ocem, a dio s majkom. Takav pristup omogućuje djeci kontakt s oba roditelja, dječaci imaju model za identifikaciju i istodobno oba roditelja sudjeluju u odgoju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 583). Jako je bitan angažman i spremnost roditelja da se posvete djetetu i svoje sukobe ostave iza sebe. Sposobnosti i snalaženje roditelja skrbnika može pomoći i štetiti prilagodbi djeteta ovisno o

tome koliko će i on sam biti spreman nositi se s novonastalom situacijom (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Kako se djeca ponašaju u novonastalim situacijama najbolje se očituje u njihovu ponašanju. Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) razlikuju tri skupine reakcija djece na razvod roditelja: inicijalne reakcije (kada djeca saznaju da im se roditelji razvode), kratkotrajne reakcije (koje su prisutne dvije godine nakon razvoda) i dugotrajne reakcije (koje traju godinama i mogu postati životni stil). Inicijalne reakcije su obično šok i zaprepaštenje. Čak i ako su među roditeljima postojali teški i otvoreni sukobi, djeca nisu sklona prihvatiti razvod (Čudina-Obradović, Obradović, 2006: 584). Kratkotrajne reakcije mogu biti eksternalizirane (npr. agresivno ponašanje) ili internalizirane (npr. depresija). Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode da emocionalno najintenzivnije reagiraju predškolska ili općenito mlađa djeca zbog osjećaja bespomoćnosti. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006), dugoročne posljedice mogu se odraziti u uspostavljanju trajnih emocionalnih odnosa u odrasloj dobi, zbog toga su dobri emocionalni odnosi s oba roditelja važni su za psihološku dobrobit djeteta.

3. RODITELJSKO PONAŠANJE U OBITELJIMA SAMOHRANIH MAJKI

Općenito, roditeljsko ponašanje je vrlo važno za dječji razvoj jer po njemu i sama djeca uče oblikovati svoje ponašanje. U svom istraživanju Keresteš (2001) ispitala je utjecaj jednoroditeljske obitelji, odnosno samohranog majčinstva na procjene tri dimenzije roditeljskog ponašanja (prihvaćanja djeteta, psihološka kontrola, bihevioralna kontrola) od strane majki i djece te je htjela provjeriti interakcijski utjecaj spola djeteta i obiteljske strukture na majčinu i djetetovu percepciju ispitivanih obiteljskih procesa.

Keresteš (2001) prihvaćajuće ponašanje opisuje kao ponašanje prožeto je emocionalnošću, toplinom, podrškom, ljubavlju, responzivnošću i njegovanjem. Dimenzije kontrole koje proučava su psihološka i bihevioralna kontrola. Psihološka kontrola odnosi se na roditeljeve pokušaje kontroliranja djetetova psihološkog i emocionalnog svijeta, a sastoji se od onih postupaka koji onemogućuju razvoj djetetove psihološke nezavisnosti i samostalnosti, kao što su izazivanje osjećaja krivice ili uskraćivanje ljubavi, dok se bihevioralna kontrola odnosi na roditeljeve pokušaje reguliranja djetetova ponašanja, osobito nepoželjnog, a svodi se uglavnom na određivanje granica i pravila ponašanja (Keresteš, 2001).

Istraživanje koje je provela Keresteš (2001) pokazalo je da samohrane majke izvještavaju o slabijoj kontroli svojega djeteta, i bihevioralnoj i psihološkoj. Kod samoprocjene prihvaćanja djeteta samohrane majke izvijestile su o većem prihvaćanju ženske nego muške djece, dok su majke iz obitelji s oba roditelja izvijestile o jednakom prihvaćanju djece oba spola (Keresteš, 2001: 914). Također, Keresteš (2001) je utvrdila razliku u načinu na koji samohrane majke i majke iz obitelji s oba roditelja procjenjuju ispitivane obiteljske procese odnosno oblike roditeljskog ponašanja, dok struktura obitelji nema utjecaja na djetetovu percepciju majčinog ponašanja. Najveća razlika opažena je u samopercepciji majki na području kontrole djetetova ponašanja pri čemu su samohrane majke izvijestile o slabijoj kontroli nego majke iz obitelji s oba roditelja (Keresteš, 2001).

U istraživanju uočilo se da spol djeteta ima značajan efekt na djetetovu procjenu majčina prihvaćanja i majčine psihološke kontrole pri čemu djevojčice izvještavaju o većem majčinu prihvaćanju nego dječaci te o slabijoj psihološkoj kontroli (Keresteš, 2001: 913). Broj djece u obitelji značajno je povezan jedino s djetetovom procjenom majčina prihvaćanja, djeca koja

imaju veći broj braće i sestara izvještavaju o slabijem majčinu prihvaćanju (Keresteš, 2001: 914).

3.1 Obiteljska klima u obiteljima samohranih majki

Obiteljska klima definirana je kao međusobna podrška članova obitelji i obiteljska kohezivnost, odnosno emocionalna povezanost članova obitelji (Keresteš, 2001). Što se tiče ukupne obiteljske atmosfere u obiteljima gdje je došlo do rastave braka, istraživanja pokazuju kako nakon rastave može doći do smanjenja obiteljske topline i kohezivnosti (Keresteš prema: Hetherington, 1979.) Pokazao se da su takve razlike prisutne još i prije nego što dođe do rastave braka (Keresteš, 2001: 907, prema Bloom, 1985).

U istraživanju koje je ispitivalo ukupnu obiteljsku klimu utvrdilo su da je majčina emocionalna toplina i količina interakcije s djetetom, kao i ozbiljnost svađa s djetetom veća u heteroseksualnih samohranih majki i majki lezbijka nego kod majki iz tradicionalnih obitelji (Keresteš, 2001: 907, prema Golombok i sur., 1997). U istraživanju koje je provela Keresteš (2001) samohrane majke ženske djece izvijestile su o boljoj obiteljskoj klimi nego samohrane majke muške djece. Iz toga se može zaključiti da samohrano majčinstvo može povećati emocionalnu bliskost između majke i ženske djece, ali i smanjiti emocionalnu bliskost između majke i muške djece (Keresteš, 2001). Autorice Brajša-Žganec i Hanzec (2015) dobile su drugačije rezultate što se tiče odnosa u obitelji, između samohranih majki i njihove djece i majki iz cjelovitih obitelji i njihove djece. U njihovom istraživanju nije dobivena statistički značajna razlika u procjenama obiteljske kohezije i zadovoljstvu različitim aspektima obiteljskog funkcioniranja (Brajša-Žganec, Hanzec, 2015: 146).

4. PRILAGODBA SAMOHRANOG RODITELJA

U jednoroditeljskim obiteljima vrlo je važna prilagodba roditelja za uspješno funkcioniranje obitelji. Općenito, postoji slaganje da je odrastanje u obiteljima s oba roditelja najbolje za dijete, no nema jasnih slaganja postoji li razlika među različitim vrstama jednoroditeljskih obitelji. U stručnoj literaturi su većinom provedena istraživanja o prilagodbi samohranih majki jer one čine većinu jednoroditeljskih obitelji.

4.1. Prilagodba majki

Rezultati istraživanja koje su provele Miljević-Riđički i Pavin Ivanec (2008) pokazuju kako među različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji nema razlike u životnoj prilagođenosti majki. Dakle majke iz sve tri skupine navode kako dobivaju podjednaku razinu podrške od prijatelja i rodbine, kako je razina ekonomskih poteškoća s kojima se susreću podjednaka te kako su podjednako zadovoljne životom (Miljević-Riđički, Pavin Ivanec, 2008:561). Zadovoljstvo majki veće je što je manje ekonomskih poteškoća s kojima se suočavaju i što je podrška koju dobiva od okoline veća (Miljević-Riđički, Pavin Ivanec, 2008). Rezultati istraživanja navode kako među samohranim majkama općenito postoje ekonomske poteškoće, no istodobno navode i kako su udovice, u odnosu na rastavljene majke, ipak u nešto povoljnijem položaju kada je riječ o nekim aspektima (npr. ne moraju dijeliti imovinu ili se ne moraju seliti) (Miljević-Riđički, Pavin Ivanec, 2008, prema: Amato, Partridge, 1987).

Općenito, rastava braka sa sobom nosi brojne kratkoročne i dugoročne posljedice na same majke i na ukupne obiteljske odnose. Autorica Keresteš (2001) prema Hetherington (1988) navodi da tijekom prve godine nakon rastave majke postaju depresivne, njihovo ponašanje prema djetetu postaje nepredvidivo, zaokupljene su same sobom, pružaju manje podrške svojoj djeci i neučinkovite su u uspostavljanju discipline. Nadalje, samohrane rastavljene majke slabije su nadzirale ponašanje svoje djece od majka koje nisu bile rastavljene i djeci su davale veću odgovornost i nezavisnost te veću moć u donošenju odluka (Keresteš 2001, 906, prema: Hetherington, 1988).

Samohranim majkama teže je pomiriti sve zahtjeve koje proizlaze iz različitih životnih uloga jer obavljaju sve dužnosti koje u tradicionalnim obiteljima obavljaju oba roditelja (Keresteš, 2001: 918, prema Horowitz, 1995). Zbog izlaganja različitim stresorima često im nedostaje

psihičke i fizičke energije za bavljenje djecom, a sve to može rezultirati slabijom kontrolom djeteta i emocionalnom nedostupnošću (Keresteš, 2001).

Rezultati istraživanja pokazuju da su samohrane majke sklonije anksioznosti i depresivnosti nego majke iz obitelji s oba roditelja te da su majčina anksioznost i depresivnost povezane sa slabijom kontrolom djeteta (Keresteš, 2001, prema McLoyd i sur., 1994). Odnos između majčina životnog zadovoljstva i dječje uspješnosti dvosmjernan je i interaktivan – zadovoljnije majke potiču dječju uspješnost, što, opet, čini njih zadovoljnima (Miljvić-Ridički, Pavin Ivanec, 2008). Stoga možemo zaključiti da životna prilagodba majki može imati utjecaja na cjeloviti razvoj i uspješnost njihove djece.

4.2. Prilagodba očeva

Mnogo je manje istraživanja o prilagodbi očeva po nastanku jednoroditeljske obitelji. Iako su roditelji ravnopravni pred zakonom, još uvijek se djeca češće dodjeljuju majci, pogotovo ako je dijete mlađe. Pretpostavka je da se očevi lakše odriču brige o djeci, no posljednjih nekoliko godina ova praksa se mijenja pa se češće događa da očevi vode borbu za brigu o djeci (Maleš, 1995). Kao i majke, očevi osjećaju zabrinutost i depresivnost uslijed prilagodbe, pate ih ekonomske teškoće i veća odgovornost. Istraživanja su pokazala da su muškarci skloniji suicidu nakon razvoda braka te za njih kriza nastupa neposredno nakon rastave braka dok je kod žena stresnija situacija prije same rastave (Maleš, 1995, prema: Reissman, Gerstel, 1985). Očevi, koji najčešće odlaze od kuće, djecu obasipaju poklonima, popustljivi su prema njima te ih često posjećuju, no, što više vremena prolazi, to i očevi provode manje vremena s djecom, pogotovo sa kćerima (Maleš, 1995, prema: Hetherington, Cox, Cox, 1978). Istraživanje koje su provele Gasser i Taylor (1976) navodi da rastavljeni samohrani očevi smatraju da su dobro prilagođeni, relativno slobodni od problema, te da imaju više prijatelja nego dok su bili u braku, kao da su željeli dokazati da mogu uspješno odgajati djecu, poput majki. Očevi udovci nisu se smatrali tako dobro prilagođenima. Autorice navode da su očevi udovci bili više orijentirani očuvanju starih prijateljstava i veza stečenih tijekom braka, te se nisu mogli posvetiti aktivnostima kojima su se prije bavili, zbog nedostatka vremena (Gasser, Taylor, 1976).

5. PRILAGODBA DJECE

Djeca nemaju mogućnost izbora okolnosti u kojima će odrastati, a kvalitetno obiteljsko okruženje u djetinjstvu važno je za životnu uspješnost svake odrasle osobe. Da bi osigurala povoljne psihološke uvjete za djetetov razvoj, obitelj mora imati kvalitetne odnose među svojim članovima te podršku šire okoline i društva. Najčešći nepovoljni čimbenici koji u obitelji rezultiraju problemima kod djeteta, a kasnije se prenose i u odraslu dob, jesu nedostatak kvalitetnog i pozitivnog odnosa među roditeljima, smrt člana obitelji, rastava, izostanak podrške šire obitelji, bolest, teške socioekonomske situacije i dr. (Mrnjavac, 2014: 434).

U psihologijskoj se literaturi dvoroditeljska obitelj s dva biološka roditelja smatra najpovoljnijom obiteljskom strukturom za dijete, dok se ostalim oblicima obitelji pripisuje nepovoljno djelovanje na djetetov socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009). U istraživanju, čiji je cilj bio istražiti jesu li emocionalni i ponašajni problemi djece predškolske dobi češći u obitelji s jednim roditeljem nego u obitelji s obama roditeljima i jesu li emocionalni i ponašajni problemi djece u dobi od 4 do 7 godina različiti u obitelji s jednim roditeljem u odnosu na probleme djece u obitelji s obama roditeljima, Mrnjavac (2014) je utvrdila da nema statistički značajnih razlika u riziku pojave ili vrstama manifestacije emocionalnih i ponašajnih problema s obzirom na tip obitelji iz koje djeca dolaze.

Postoje mnoga istraživanja koja navode razvojne probleme kod djece koja žive u jednoroditeljskim obiteljima. Istraživanja koja su pratila djecu iz jednoroditeljskih obitelji pokazala su da djeca iz jednoroditeljskih imaju više problema ponašanja, emocionalnih teškoća i slabije školsko postignuće od djece iz dvoroditeljskih obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Također, utvrdilo su da su djeca razvedenih roditelja imala slabije rezultate na mjerama školskog postignuća, ponašanja, psihološke prilagodbe, samopoštovanja i društvene kompetentnosti (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 9, prema Amato, Keith, 1991). Autori navode veći broj posrednih čimbenika koji mogu otežati razvoj djece u obiteljima s jednim roditeljem: puna odgovornost jednog roditelja za brigu djeteta, konflikt među bivšim supružnicima, neriješena pitanja uzdržavanja, posjeta i skrbištva, nedostatak emocionalne podrške majci, prekid ili smanjenje kontakata s rodbinom, prijateljima, niski ili smanjeni prihodi, niz stresnih životnih promjena nakon razvoda, promjena mjesta boravka, vrtića ili škole, povećane dnevne obveze majke te smanjeno majčino zadovoljstvo (Mrnjavac, 2014: 435, prema Amato, 2000).

Razvod, kao jedan od uzroka nastanka jednoroditeljskih obitelji, općenito negativno djeluje na psihosocijalnu prilagodbu djece. Razvod braka uz određene posljedice prilagodbe odraslih nakon rastave, povezan je i s prilagodbom djece (Brajša-Žganec, Hanzec, 2015:141). Rezultati istraživanja koje su provele Brajša-Žganec i Hanzec (2015) pokazali su da djeca u jednoroditeljskim obiteljima s majkom kao skrbnicom nemaju više problema u manifestiranju agresivnog ponašanja i somatskih poteškoća, u odnosu na djecu iz cjelovitih dvoroditeljskih obitelji, te su čak i nešto više prosocijalna, što možemo pretpostaviti da možda može biti posljedica nekih kompenzacijskih mehanizama tijekom razvoja (Brajša-Žganec, Hanzec, 2015). Rezultati slijedećih istraživanja pokazala su kako djeca iz obitelji samohranih majka, posebice adolescenti, u većoj mjeri sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova i donošenju obiteljskih odluka, majke u većoj mjeri uvažavaju mišljenje djece, imaju veću odgovornost i općenito ravnopravniji odnos s majkom nego djeca u tradicionalnim obiteljima (Keresteš, 2001: 921, prema Hetherington, 1988) Zbog te veće ravnopravnosti, a ne zbog stresa ili psihičkih teškoća, majke mogu slabije nadzirati svoju djecu.

Obiteljski procesi važni su za djetetov razvoj. Nepovoljniji razvojni ishodi kod djece samohranih roditelja prvenstveno su posljedica loših odnosa u obitelji i sukoba roditelja u braku i nakon razvoda te nemogućnosti samohranog roditelja da osigura uvjete (materijalne i nematerijalne) za optimalan razvoj djeteta (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 9). Kao što roditelji imaju utjecaj na dijete, tako i dijete utječe na roditelje. Čvrsta uvjerenost u tvrdnju da život u jednoroditeljskim obiteljima nužno ima nepovoljne posljedice za dječji razvoj značila bi svojevrsnu stigmatizaciju djece, a može rezultirati i njihovim shvaćanjem da su predodređena za neuspjeh (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009:17).

Kada je riječ o uspjehu u školi, Vasta i sur. (1998) navode da je školska kompetentnost djece u obiteljima s jednim roditeljem usko povezana sa zaposlenošću majke (Miljević-Ridički, Pavin Ivanec, 2008: 566 prema Vasta i sur. 1998). Miljević-Ridički i Pavin Ivanec (2008) su provele istraživanje o tome postoji li razlika u kognitivnoj uspješnosti djece s obzirom na to u kojem tipu jednoroditeljske obitelji žive. Dobiveni rezultati pokazuju kako je uradak djece na pojedinim mjerama kognitivnih sposobnosti podjednak bez obzira na vrstu jednoroditeljske obitelji u kojoj dijete odrasta (Miljević-Ridički, Pavin Ivanec, 2008). Postoje istraživanja koja su pokazala drugačije rezultate. U istraživanjima se pokazalo kako su djeca (odnosno adolescenti) majki udovica, među ostalim, bila i akademski uspješnija od djece odrasle s rastavljenim majkama (Miljević-Ridički, Pavin Ivanec, 2008: 565, prema Biblarz, Gottainer, 2000). No autori su u istraživanju naglasili kako su razvedene majke bile slabijega ekonomskog

statusa od udovica, stoga može se zaključiti da ekonomski resursi mogu imati utjecaja na kognitivnu uspješnost djece. Zaključno valja ponoviti je dvosmjernan odnos između majčinog poticaja i djetetovog razvoja vrlo važan te da dijete koje je naprednije u verbalnoj komunikaciji djeluje i na razinu i kvalitetu verbalnoga poticaja koji dobiva od majke (Miljević-Ridički, Pavin Ivanec, 2008).

6. PRUŽANJE PODRŠKE JEDNORODITELJSKIM OBITELJIMA

Općenito gledajući, skrb o djetetu na roditelja postavlja povećane financijske, emocionalne i druge zahtjeve. Ti zahtjevi su još izraženiji ukoliko izostaje podrška drugog roditelja ili okoline. Istraživanja dosljedno pokazuju da su samohrani roditelji izloženi većem ekonomskom pritisku i većim naporima na poslu i kod kuće, a također preuzimaju veći psihički i fizički teret odgovornosti za djecu te, u usporedbi s roditeljima iz dvoroditeljskih obitelji, iskazuju niže zadovoljstvo životom, lošije zdravlje i veću depresivnost (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005: 2, prema Amato, 2000; Raboteg-Šarić i sur., 2003).

Kada zahtjevi roditeljske uloge i drugih životnih uloga nadilaze mogućnosti roditelja da zadovolji potrebe obitelji i svoje potrebe, oslanja na neku vrstu podrške u svojoj okolini. Neku društvenu aktivnost nazivamo socijalnom podrškom ako primatelj tu aktivnost doživljava kao jačanje osjećaja vlastite vrijednosti ili ako uključuje pružanje instrumentalne i/ili emocionalne pomoći u svladavanju stresa (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005: 2). Socijalna podrška se čini kao važan činitelj zaštite od štetnih učinaka stresa na roditeljstvo. Prema Pećnik i Raboteg-Šarić (2005) ublažavanje učinaka stresa može se odvijati pomoću dva procesa. Prvo, osoba s više socijalne podrške može procijeniti stresnu situaciju manje ugrožavajućom nego osoba s manje socijalne podrške jer zna da postoje drugi ljudi koji su joj spremni pomoći, i drugo, socijalna podrška može također ublažiti negativan utjecaj stresa poboljšavajući sposobnost osobe za suočavanje sa stresorom (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005: 2).

Zbog povećanja broja različitih oblika obitelji u suvremenom svijetu postoji sve veća potreba za nekom vrstom socijalne potpore. Istraživanja pokazuju da su muškarci, u situacijama kada su izloženi različitim životnim stresorima, manje od žena skloni tražiti stručnu pomoć kao i pomoć neformalne socijalne mreže (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005, prema Addis, Mahalik, 2003). U skladu s time su i rezultati koji pokazuju da rastavljeni samohrani očevi traže i primaju manje socijalne podrške nego rastavljene samohrane majke (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005: 3, prema Arendell, 1995). Postoje istraživanja koja ukazuju na diskriminiranje korisnika oba spola, svake grupe na drugačiji način, zbog tradicionalnih spolnih stereotipa socijalnih radnika. Tako je, primjerice, utvrđeno da socijalni radnici različito procjenjuju probleme i potrebe samohranih roditelja u identičnoj situaciji ovisno o tome radi li se o majci ili o ocu (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005: 3, prema Kullberg, 2004).

U istraživanju koje su provele Pećnik i Raboteg-Šarić (2005) utvrđeno je postojanje razlike u primanju neformalne podrške s obzirom na strukturu obitelji. Roditelji iz jednoroditeljskih obitelji u pravilu primaju više neformalne podrške od roditelja iz dvoroditeljskih obitelji, ali manje podrške od strane drugog biološkog roditelja i njegovih roditelja (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005:18). Također se pokazalo da su, u odnosu na očeve, neformalne mreže podrške majki veće i raznovrsnije što vjerojatno nije samo posljedica izraženosti potrebe već i socijalno-kulturalnih činitelja koji uz muškost i ženskost vežu određena očekivanja o traženju pomoći (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005: 18). Iz rezultata istraživanja može se zaključiti da je uz pružanje podrške jednoroditeljskim obiteljima potrebno stvoriti uvjete gdje te iste obitelji neće biti stigmatizirane od strane društava.

7. STAVOVI PREMA SAMOHRANOM RODITELJSTVU

Suočeni smo sa stalnim promjenama u obiteljskoj strukturi te sa nerazumijevanjem okoline prema takvim promjenama. Nerazumijevanje okoline utječe ne samo na ponašanje drugih osoba prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci, nego i na njihove stavove i osobni doživljaj samohranog roditeljstva (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 5). Za stavove društva o jednoroditeljskim obiteljima važna su i znanja o utjecaju takvog roditeljstva na djecu.

Prema autoricama Pećnik i Raboteg-Šarić (2009) struktura obitelji je obilježje koje ima potencijal za stvaranje stereotipa i za etiketiranje osoba (npr. nevjenčana majka, samohrani otac) gdje je nukleusna obitelj stereotipizirana kao funkcionalna i „normalna“, dok su svi drugi obiteljski oblici stereotipizirani kao disfunkcionalni. Majke su općenito, pozitivnije prikazane u kontekstu tradicionalne obitelji nego u drugim oblicima obitelji. Stereotip o razvedenim majkama obojan je njihovim percipiranim neuspjehom u području bračnog i obiteljskog života, dok se nevjenčane majke vidi devijantnima, koje teško udovoljavaju zahtjevima roditeljstva, obiteljskih odnosa i života uopće (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009:7, prema Ganong, Coleman, 1995.). Općenito, nerazumijevanje prema jednoroditeljskim obiteljima može uzrokovati ranjivost istih. U istraživanju koje su proveli Raboteg-Šarić i sur. (2003) svaki deseti roditelj među najvećim teškoćama samohranog roditeljstva spontano navodi nerazumijevanje okoline, odnosno iskazivanje negativnih stavova i stereotipa prema njima kao samohranim roditeljima (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009:7).

Rezultati istraživanja koje su provele Pećnik i Raboteg-Šarić (2009) su pokazali da pozitivnije stavove prema samohranom roditeljstvu imaju samohrani roditelji, žene, mlađi roditelji i roditelji boljeg materijalnog statusa. Što se tiče stava samohranih roditelja o samohranom roditeljstvu utvrđeno da je pozitivan stav prema samohranom roditeljstvu kod razvedenih majki izraženiji kratkoročno, dok je dugoročno gledano, velika većina preferirala novi brak ili stabilnu vezu s muškarcem u odnosu na svoju sadašnju situaciju (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009).

Postoje različiti stavovi prema jednoroditeljskim obiteljima s obzirom na rod ili na to kako su postali samohrani. Samohrane majke se različito percipira s obzirom na to kako su postale samohrane. Prema Pećnik i Raboteg-Šarić (2009) udovice su češće tretirane kao „najzaslužnija“ skupina, što je i za očekivati jer su bez svoje krivnje ostale bez supruga. Na drugom mjestu su razvedene ili ostavljene majke, a najmanje zaslužnom skupinom smatrane su nikad udane majke, koje se držalo više moralno neodgovornima (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009). Uz

stereotipe o majkama ispitivani su i stereotipi o očevima. Utvrđeno je da se očeve, bez obzira na bračni status, percipira manje njegujućima od majki, sa slabijim roditeljskim vještinama i lošijim obiteljskim odnosima (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009:8, prema Ganong, Coleman (1995).

Osim što stereotipi o jednoroditeljskim obiteljima utječu na roditelje, utječu i na djecu. Na postojanje stereotipa „djeteta razvedenih roditelja“ ukazuju nalazi da djeca stara pet do sedam godina za dijete rastavljenih roditelja značajno češće izjavljuju da je lažljivo, neinteligentno i loše nego za ostalu djecu (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 8, prema Noble i sur., 2004). Istraživanja su pokazala da su učitelji osnovnoškolaca skloniji pripisati pozitivna obilježja školskog ponašanja (npr. odgovoran, sretan, zreo, ima dobre ocjene, pristojan) djeci iz dvoroditeljskih obitelji, dok je više nepoželjnih školskih ponašanja (npr. problemi ponašanja, usporen, zahtijeva posebne usluge, sramežljiv i povučen) pripisano djeci iz jednoroditeljskih obitelji (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2009: 8, prema Noble i sur., 2004). Vrlo je važno posvetiti veću pozornost o negativnim stavovima prema jednoroditeljskim obiteljima da bi se spriječio negativan utjecaj na prilagodbu djece iz takvih obitelji.

8. ZAKLJUČAK

Današnje je suvremeno društvo, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, novi izazov za obitelji. Broj jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj raste, a na društvu i zajednici, ali u prvom redu na svakome od nas pojedinačno, leži obaveza da budemo otvoreni za promjene, da ih prihvaćamo kao takve i smanjimo vlastite predrasude prema novim i drugačijim obiteljskim strukturama. U društvu se treba smanjiti stigmatizacija rastave i rađanja djece izvan braka. Uz pružanje podrške jednoroditeljskim obiteljima, treba stvarati uvjete koji će članovima obitelji omogućiti udovoljavanje sve većim i složenijim zahtjevima koje suvremeno društvo pred njih postavlja i koji će doprinijeti boljem usklađivanju njihovih radnih, roditeljskih i ostalih uloga. Samohrane majke, koje čine 80% jednoroditeljskih obitelji, izložene su brojnim životnim izazovima te je općenito stav okoline pozitivniji prema djeci nego prema samohranom roditelju (majci). Važno je uključivanje odgojno-obrazovnih ustanova i medija koji trebaju poticati uvažavanje različitih oblika obitelji. Što se tiče prilagodbe djece u jednoroditeljskim obiteljima, njihov cjelokupni razvoj ne bi se trebao mjeriti prema tipu obitelji, nego prema količini poticajnosti obiteljske okoline. U Hrvatskoj nedostaje istraživanja o jednoroditeljskim obiteljima te su ona ograničena samo na majke. U istraživanja bi trebalo uključiti i samohrane očeve zbog boljeg razumijevanja te skupine.

9. LITERATURA

1. Brajša-Žganec, A., Hanzec, I. (2015). Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija*, 8, 2, 139-150.
2. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
3. Gasser, R., D., Taylor, C., M. (1976). Role Adjustment of Single Parent Fathers with Dependant Children. *The Family Coordinator*, 25, 4, 379-401.
4. Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2/2000), 169-182.
5. Keresteš, G., (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majka. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 10, 4-5, 903-925.
6. Kullberg, C. (2004). Work and social support: Social workers' assessments of male and female clients' problems and needs. *Affilia Journal of Women and Social Work*, 19, 2, 199-209.
7. Maleš, D. (1995) Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 18-19, 4-5, 517-538.
8. Miljević-Ridički, R., Pavin Ivanec, T., (2008). Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 17, 3, 553-571.
9. Mrnjavac, E., (2014). Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 63, 3, 433-453.
10. Pećnik, N., Raboteg-Šarić, Z. (2005). Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku*, 12, 1, 1-21.
11. Pećnik, N., Raboteg-Šarić, Z. (2009). Stavovi o samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17, 5-25.